

Summary

Dodin E. V. Customs crime: concept and structure. — Article.

The article analyzes the state, tendencies and dynamics of the crimes committed in a specific area of government activity — Customs Affairs led the emergence of new concepts in the science of law and legislation of Ukraine — Customs crime. The author argues that the emergence of the concept of «customs crime» due to certain objective and subjective factors, whose characteristics are given in the article.

Keywords: customs, customs policy, the functions of customs, crime, customs crime, organized crime.

УДК 342.951:351.82

В. В. Прокопенко

МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО ПРАВА У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Практика митного регулювання в багатьох зарубіжних країнах демонструє послідовний відхід від «суверенної законотворчості» митних питань. Національне митне законодавство слідує за принципами міжнародного митного права та тенденціями, що формуються. Більшість країн світу давно усвідомили, що розвиток взаємної торгівлі благо для усіх, а єдині стандарти митного регулювання міжнародної торгівлі — це необхідність. ГАТТ/СОТ, ЮНКТАД, Всесвітня митна організація і інші авторитетні міжнародні організації формують єдині міжнародні стандарти і норми, які суверенні держави не можуть не враховувати при формуванні національних законодавств у сфері зовнішньоторговельного і митного регулювання, навіть не будучи членами вищезазначених організацій. У подібній ситуації універсальні норми міжнародного митного права застосовуються при регулюванні митних відносин як загальновизнані принципи і звичаї міжнародного права, придбавши при цьому пріоритет над національним законодавством.

Окремі аспекти міжнародного митного права як науки міжнародного права, так і в галузевих науках вивчали К. Г. Борисов, В. Г. Буткевич, К. А. Бекашев, В. І. Волова, Б. Н. Габрічідзе, С. В. Додін, А. М. Козирін, Б. А. Кормич, Б. І. Кучер, І. І. Лукашук, В. М. Маліновська, С. М. Перепьолкін, К. К. Сандровський. Ознайомлення з цими роботами, доповідями, статтями дозволяє дійти висновку, що єдина думка відносно місця міжнародного митного права у системі міжнародного права відсутня.

Метою статті є аналіз різних підходів науковців щодо ролі міжнародного митного права у регулюванні правовідносин, пов'язаних з переміщенням товарів, вантажів, осіб через кордони держав та визначення місця міжнародного митного права у системі міжнародного права.

Митне право функціонує у сфері зовнішньоторговельних стосунків, які незмінно мають міжнародний характер. Міжнародний характер відносин перед-

бачає специфічний порядок їх регулювання з використанням елементів уніфікації з іншими правовими системами. Тому величезне значення в митно-правовому регулюванні відіграє міжнародне право. Відносини між державами, які пов'язані з переміщенням між ними товарів і транспортних засобів, є предметом спеціального правового регулювання. Це зумовило необхідність виділення в окремий інститут митного права міжнародне митне право.

В юридичних словниках міжнародне митне право визначено як сукупність міжнародно-правових норм і принципів (зобов'язань і правил), встановлених між державами і (або) міжнародними організаціями на договірній основі, регулюючих відносини у сфері міжнародної співпраці по митних питаннях [8]. У спеціальній літературі зустрічаються такі трактовки цього поняття. Наприклад, на думку проф. К. Г. Борисова, міжнародне митне право можна визначити як узагальнені правила і зобов'язання держав світової спільноти, норми і принципи по регулюванню стосунків в організації митного контролю за переміщенням через їх митні кордони предметів, товарів, фізичних осіб, послуг і капіталів; по встановленню і уніфікації митних тарифів, що діють на створених державами єдиних митних територіях у рамках митних союзів і митних зон; за умовами стягнення мита і митних зборів та встановлення рівня митних ставок; по проведенню спільних заходів щодо боротьби з контрабандою, зміцненню економічної безпеки держав, втіленню в життя принципу митного роззброєння. Іншими словами, це — узагальнені правила і зобов'язання, які встановлені державами на договірній основі, норми і принципи, що регулюють їх стосунки у сфері міждержавної митної співпраці [2, 16]. Професор К. К. Сандровський розглядає міжнародне митне право у двох аспектах: по-перше, особлива система норм міжнародного права, яка регулює відносини, що виникають у ході співробітництва держав та інших суб'єктів міжнародного права по митних та інших пов'язаних з пересіченням митних кордонів держав питаннях міжнародних економічних, торговельних, транспортних зв'язків і туризму [15, 78–80]; по-друге, це самостійна галузь міжнародного права, яка складається з принципів і норм, регулюючих відносини, що складаються між суб'єктами міжнародного права в процесі їх співпраці по митних і пов'язаних з ними питаннях міжнародних економічних, торговельних, транспортних зв'язків і туризму [16, 48]. Практично таке ж запропоноване визначення у підручнику «Митне право України», підготовленому колективом авторів з Академії митної служби України: «...міжнародне митне право — це система правових норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права в процесі їх співробітництва та взаємодопомоги в митних і пов'язаних з ними питаннях міжнародних економічних, торговельних, транспортних зв'язків і туризму» [14, 271]. В. Г. Буткевич розглядає міжнародне митне право як специфічну систему норм загального міжнародного права, які регулюють відносини, що складаються між суб'єктами міжнародного права у процесі їхньої співпраці з митних і пов'язаних з ними питань міжнародних економічних, торговельних, транспортних зв'язків і туризму [3, 609–610]. К. А. Бекашев, Є. Г. Моїсеєв пропонують таку трактовку поняття «міжнародне митне право» — це система принципів та норм, які регулюють

відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного митного права у сфері митної справи [1, 135]. В. М. Маліновська розглядає міжнародне митне право «...як систему норм та принципів, які регулюють відносини, що складаються між державами та міжнародними міждержавними організаціями у ході їх співробітництва у сфері митної справи» [13, 52–53].

Необхідно відзначити, що Б. Н. Габрічідзе, А. Г. Чернявський, аналізуючи загальний підхід К. К. Сандровського, який є одним з перших вчених-юристів щодо спроби формулювання свого розуміння поняття «міжнародне митне право», зазначили «...у цьому складному і об'ємному визначенні ми б опустили в його завершальній частині формулювання про торговельні, транспортні зв'язки і туризм і доповнили його після слів «економічних» формулюванням: «і правоохоронних відносин» [6, 505].

Таким чином, думка низки науковців єдина щодо предмета правового регулювання міжнародного митного права, — це суспільні відносини між суб'єктами міжнародного права, які виникають у процесі їх співпраці з питань митного (і не тільки) характеру. Щодо розташування системи норм міжнародного митного права в системі міжнародного права — єдина точка зору відсутня.

Визначення місця міжнародного митного права у науці міжнародного права носить дискусійний характер. Деякі науковці вважають, що міжнародне митне право є галуззю міжнародного публічного права. Інші вважають, що міжнародне митне право є частиною міжнародного економічного права. Треті схиляються до того, аби закріпити місце міжнародного митного права між міжнародним публічним правом і міжнародним приватним правом.

Однак міжнародне публічне право — особлива правова система, яка регулює відносини між державами, створеними ними міжнародними організаціями і деякими іншими суб'єктами міжнародного спілкування [9]. Дійсно міжнародне приватне право тісно пов'язане з міжнародним публічним правом. Міжнародне публічне право (або загальне міжнародне право) — самостійна правова система. Міжнародне приватне право, згідно з пануючою концепцією, — це складова частина внутрішньої правової системи кожної держави [7]. Норми міжнародного публічного і міжнародного приватного права служать одній і тій же меті — створенню правових умов розвитку міжнародної співпраці в різних галузях. Загальне полягає в тому, що в обох випадках йдеться про міжнародні відносини в широкому сенсі цього слова, тобто стосунках, «що виходять за межі однієї держави та пов'язаних з двома або декількома державами».

Перша відмінність міжнародного приватного права від міжнародного публічного права стосується самого змісту регульованих відносин. У міжнародному публічному праві головне місце займають політичні взаємини держав — питання забезпечення миру і міжнародної безпеки, суверенітету держав, невтручання, проблеми роззброєння.

Питома вага правових питань міжнародної торгівлі, питань врегулювання економічного співробітництва в міжнародному публічному праві весь час зростає, що дозволяє говорити про формування міжнародного економічного права. Але стосунки, що регламентуються ним, носять не цивільно-правовий, а міждер-

жавний характер. Що ж до міжнародного приватного права, то їм регулюється саме особлива група цивільно-правових відносин, які мають міжнародний характер. Це, перш за все, майнові відносини. Разом з майновими відносинами в міжнародному обороті виникають і пов'язані з ними немайнові відносини (наприклад, в галузі авторського і патентного права), які також відносяться до сфери регулювання міжнародного приватного права.

З відмінністю по предмета регулювання міжнародного публічного і приватного права тісно пов'язана друга відмінність — по суб'єктах відносин. Основними суб'єктами міжнародного публічного права є держава. Признається також правосуб'єктність міждержавних організацій і націй, що борються за своє звільнення. У міжнародному приватному праві, яке, на думку деяких вчених, є галуззю внутрішньодержавного права [17, 26], основним суб'єктом є не держава, хоча держава і може виступати в цій якості, а окремі особи — фізичні (громадяни) і юридичні (державні організації, приватні фірми, підприємства, науково-дослідні і інші організації). Відносини між державами — сфера міжнародного публічного права, тоді як відносини між юридичними особами і громадянами держав — сфера міжнародного приватного права. Коли держави укладають договори про торгівлю і взаємодопомогу в митних питаннях, то між ними встановлюються відносини міжнародного публічного права, а коли наші зовнішньоторговельні організації і інші промислові підприємства укладають зовнішньоторговельні контракти з фірмами, то виникають вже стосунки міжнародного приватного права.

Усі автори, які торкалися проблем міжнародного митного права, підкреслюють його складний та комплексний характер, виділяють такі його специфічні риси, як взаємодія національно-правової та міжнародно-правової регламентації митних відносин. На думку В. Г. Буткевича, К. Г. Борисова, К. К. Сандровського міжнародне митне право необхідно вважати самостійною галуззю міжнародного права. Тієї ж точки зору додержуються Б. Н. Габрічідзе, А. Г. Чернявський, при цьому вони називають чотири ведучих чинники, які обумовлюють формування міжнародного митного права, регулюючого міждержавні митні відносини як самостійну галузь міжнародного права.

Перший — специфіка об'єкта регулювання — міждержавні митні відносини та зв'язки.

Другий — це особливості джерел права у галузі міжнародних митних відносин та засобів створення таких джерел.

Третій — це об'єм, що постійно розширюється, а по суті диверсифікація правового регулювання міждержавних митних відносин.

Четвертий — це зацікавленість міжнародного співтовариства у подальшому розвитку співпраці в митній сфері, що сприяє появі все більшої кількості правових норм і формуванню міжнародного митного права як галузі загального міжнародного права [6, 505].

Зовсім іншої позиції дотримуються Б. І. Кучер [11, 30], Л. І. Волова [5, 26], О. В. Шорніков [18, 9], які міжнародне митне право розглядають як підгалузь міжнародного економічного права. При цьому Б. І. Кучер зазначає, що необхідно розрізняти поняття «система міжнародного економічного права як галузь міжна-

родного публічного права» і «система міжнародного економічного права як наука та навчальна дисципліна». Поділяючи останню на загальну і спеціальну частини, він відносить міжнародне митне право саме до структури його спеціальної частини.

Н. В. Живенко зазначає, що «через більшість своїх норм та інститутів міжнародне економічне право стикається з міжнародним адміністративним правом, у зв'язку з чим міжнародне митне право можна віднести до міжгалузевого інституту такого роду» [10, 18].

Інші учені вважають, що міжнародне митне право — це підгалузь міжнародного адміністративного права (І. І. Лукашук під нормами міжнародного адміністративного розуміє норми внутрішнього права міжнародних організацій, що мають специфічну обов'язкову силу, необхідну для регулювання внутрішньо-організаційної діяльності) [12, 89–90].

Доволі оригінальний підхід щодо місця міжнародного митного права в системі міжнародного права запропонував В. О. Василенко, який зазначив, що «...окремі норми підгалузі міжнародного економічного права, як міжнародне митне право, водночас є нормами й інших її підгалузей, наприклад міжнародного торгового права, міжнародного транспортного права, а також нормами інших галузей загального міжнародного права, зокрема права зовнішніх відносин, міжнародного гуманітарного права, міжнародного морського, річкового, повітряного права» [4, 234].

Підсумовуючи вищезазначене, відмітимо, що дискусія щодо місця міжнародного митного права у системі міжнародного права триває. Ми цілком поділяємо позицію ряду авторів про те, що міжнародне митне право є самостійною галуззю загального (публічного) міжнародного права, яка регулює відносини між суб'єктами міжнародного права у сфері міжнародної співпраці з митних питань.

Література

1. Бекяшев К. А. Таможенное право: учеб. пособие / К. А. Бекяшев, Е. Г. Моисеев. — М. : Проспект, 2003. — 184 с.
2. Борисов К. Г. Международное таможенное право : учеб. пособие / К. Г. Борисов. — М. : Изд-во РУДН, 1997. — 224 с.
3. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / за ред. В. Г. Буткевича. — К. : Либідь, 2004. — 816 с.
4. Василенко В. А. Основы теории международного права / В. А. Василенко. — К., 1988. — 288 с.
5. Волова Л. И. Международное таможенное право // Международное публичное и частное право. — 2004. — № 3. — С. 25–31.
6. Габричидзе Б. Н. Курс таможенного права Российской Федерации : учеб. для вузов. В 3 ч. / Б. Н. Габричидзе, А. Г. Чернявский. — М. : Дело и Сервис, 2002. — 528 с.
7. Електронний ресурс. — Режим доступу : <http://in1.com.ua/book/13431/11442/>
8. Електронний ресурс. — Режим доступу : http://mirslavarej.com/content_yur
9. Електронний ресурс. — Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki>
10. Живенко Н. В. Международно-правовые основы таможенного регулирования внешнеэкономической деятельности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 [Електронний ресурс] / Н. В. Живенко. — М., 2007. — 20 с. — Режим доступу : [pg.vavt.ru/wred/facultet/pg.nsf/.../\\$FILE/avtoref_zhivenko.doc](http://pg.vavt.ru/wred/facultet/pg.nsf/.../$FILE/avtoref_zhivenko.doc).
11. Кучер Б. И. Международный экономический правопорядок. (Вопросы правового регулирования международных отношений) / Б. И. Кучер. — К., 1988. — 183 с.

12. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть : учебник / И. И. Лукашук. — М. : БЕК, 1997. — 390 с.
13. Малиновская В. М. Система международного таможенного права // Международное публичное и частное право. — 2006. — № 1. — С. 52–55.
14. Митне право України : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Ченцова. — К. : Істина, 2007. — 328 с.
15. Сандровский К. К. Международное таможенное право // Митна справа. — 1999. — № 1. — С. 78–80.
16. Сандровский К. К. Таможенное право в Украине : учеб. пособие для студ. юрид. вузов и фак. / К. К. Сандровский. — К. : Вентури, 2000. — 208 с.
17. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник / М. Ю. Черкес. — К. : Правова єдність, 2009. — 329 с.
18. Шорников А. В. Участие Российской Федерации в международном таможенном регулировании : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 [Электронный ресурс] / А. В. Шорников. — М., 1999. — 18 с. — Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/157619.html>.

Анотація

Прокопенко В. В. Місце міжнародного митного права у системі міжнародного права. — Стаття.

Основна увага у статті приділена дискусійним питанням щодо визначення місця міжнародного митного права у науці міжнародного права. Автор наводить думки тих науковців, одні з яких вважають, що міжнародне митне право є галуззю міжнародного публічного права, інші, що міжнародне митне право є частиною міжнародного економічного права, треті схиляються до того, аби закріпити місце міжнародного митного права між міжнародним публічним правом і міжнародним приватним правом. Автор поділяє позицію вчених, які вважають, що міжнародне митне право є самостійною галуззю загального (публічного) міжнародного права, яка регулює відносини між суб'єктами міжнародного права у сфері міжнародної співпраці з митних питань.

Ключові слова: міжнародне митне право, міжнародне право, міжнародне приватне право, міжнародне публічне право, предмет правового регулювання міжнародного митного права.

Аннотация

Прокопенко В. В. Место международного таможенного права в системе международного права. — Статья.

Основное внимание в статье уделено дискуссионным вопросам определения места международного таможенного права в науке международного права. Автор приводит мнения ученых, одни из которых считают, что международное таможенное право является отраслью международного публичного права, другие, что международное таможенное право является частью международного экономического права, третьи склоняются к тому, чтобы закрепить место международного таможенного права как за международным публичным правом, так и международным частным правом. Автор разделяет позицию ученых, считающих, что международное таможенное право является самостоятельной отраслью общего (публичного) международного права, регулирующей отношения между субъектами международного права в сфере международного сотрудничества по таможенным вопросам.

Ключевые слова: международное таможенное право, международное право, международное частное право, международное публичное право, предмет правового регулирования международного таможенного права.

Summary

Prokopenko V. V. Place of international customs law in international law. — Article.

This research article devotes main attention to polemic problems about appointment of international customs law in the international lawology. The author adduces the scientists' opinions, some of them consider that international customs law is the public international law branch, others — that international customs law is a part of international economic law, part of them thinks to determine the place of international customs law as in public international law, as in private international law. The author supports the opinion, that international customs law is the common (public) international law independent branch, which regulates relations between subjects of international law in international cooperation on customs issues.

Keywords: international customs law, international law, international private law, public international law, the subject of legal regulation of international customs law.